

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHIYAT FAKÜLTESİ
Yayın No. : 55

TÜRKİYE DİYANET
VAKFI

GÜNÜMÜZ DİN BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI VE PROBLEMLERİ
SEMPOZYUMU
(27 - 30 Haziran 1989)

SAMSUN — 1989

**İSLÂM TARİHİ ARAŞTIRMALARINDA VE İSLÂM TARİHİ
DOKÜMANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE
DİKKATE DEĞER HUSUSLAR**

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ALGÜL

Uludağ Üniv. İlahiyat Fak.

Tebliğimde «Kaynakların tenkidi, iç ihtilâf ve fitneler konusunda terbiyevî bir usûl geliştirme, İslâm tarihi dokümanlarının din eğitimi ve din hizmetlerinde değerlendirilmesi» konularına değinmek istiyorum.

Kaynakların tenkidi : Bilindiği gibi tenkit, bir kaynağın bir olay hakkında verdiği bilginin ve bundan çıkarılan sonucun gerçeğe uygun olup olmadığını incelemektir. Bir kaynakta yer alan bilgilerin kıymetinin biçilmesi, değindiği konulardaki ispat kudretinin tespit edilmesi ve «eserde hurafeye, zayıf ve uydurma rivayetlere yer verilmiş mi? Müellif, tesiri altında kaldığı fırkaların görüşünü eserine yansıtmış mı? Kaynağın verdiği bilgi genel İslâmî doğrularla çelişiyor mu?» gibi soruların cevaplarının araştırılması hususu fevkalâde önemlidir.

Bundan başka bilhassa İslâm tarihinde Asr-ı Saâdet devri ile alâkalı konuların araştırılmasında iki şeye dikkat etmek gerekiyor : Birincisi, bu konuda Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerin tetkiki. İkincisi, «Ahbâru't-Tivâl, Ya'kûbî, Taberî, Mürûcû'z-Zehab, el-Kâmil, el-Bidâye» gibi umûmî tarihe ve «es-Sîretü'n-Nebeviyye, Uyûnâ'l-Eser, Sebîlü'l-Hedyi ve'r-Reşâd, Megâzî (Vâkîdî), Ravdu'l-Unuf» gibi Siyer-i Nebî'ye dair eserleri, ayrıca «Tabakât, Mu'cemât, halifeler ve İslâm devletlerini-şehirlerini hususi olarak ele alan kitapları» hem rivayet hem de dirayet yani nakil ve muhteva açısından yeniden ciddî bir şekilde tenkide tabi tutmakta yarar vardır. Bilhassa hurafeleri ve zayıf rivayetleri ayıklamak, —hadis için yapıldığı gibi— tarih için de hangi isnadın daha sahih veya zayıf olduğunu cetveller ve isim listeleri halinde ortaya koymak gerekiyor. Çünkü böyle bir cetvele dayalı rivayet seçimi yapmadan

meselâ Taberî'yi okuyan biri —Hz. Peygamber'in Zeynep'le evlenmesi ve Ğeranik meselesinde olduğu gibi— yanlış veya eksik bilgileri doğru zannedebilir. Bize bu konu etrafında ışık tutabilecek çalışmalar arasında usûl kitapları da vardır. Fakat bilhassa ülkemizde son asırda Şemseddin Günaltay'ın «İslâm'da Tarih ve Müverrihleri», İzmirli'nin «Siyer-i Celile-i Nebeviyye», Z. Velidi Togan'ın «Tarihte Usûl»üne ilâveten yeni bir şey maalesef eklenememiş görünüyor.(1) Bilhassa hem usûl konusunda çalışacak, hem de tarihî hadiseleri nakleden râvîlerin durumunu hadisçilerle içinde inceleyecek tarihçilere ihtiyaç vardır.

Kur'an ve Sünnet'i Asr-ı Saâdet devri tarihî hadiselerinin kaynağı olarak görmeyenler ve umumi tarih kaynaklarındaki nakillerin sıhhatliğini zayıfından veya uydurmasından ayırdetmek için çaba göstermeyenler —kim olursa olsun— bu konularda sık sık hataya düşmekten müstağni kalamazlar. Bilhassa müsteşriklerde buna hıristiyanlık taassubu da eklenince mesele, uydurma, çarpıtma ve iftira noktalarına ulaşabilmektedir. Bunun boyutları —son zamanlarda cereyan ettiği gibi— 'hâşâ' «şeytanın vahy konusunda Hz. Peygamber'i yanıltabileceği iddiasına» kadar varabilmiştir. Halbuki konuya Taberî'ye göre değil de Kur'ân-ı Kerim'in ışığında bakabilen bir insan, bu iddianın tamamen hurâfe, yalan ve uydurma olduğunu görecektir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'e göre Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'i sürekli gözetmektedir, başkasına ait bir sözün, şeytan ya da bir başka varlık tarafından Peygamber (asm.)'a âyetmiş gibi kabul ettirilmesi imkânı yoktur. İlâhî kanun buna müsaade etmez. Rivayet tenkidi açısından da meseleye baktığımızda aynı sonuca ulaşmaktayız. O halde tarih kaynaklarındaki nakillerin rivayet açısından yeniden gözden geçirilmesi, bu şekilde bir çalışma ve ayıklama yapılmadan klâsik kaynakların olduğu gibi tercümesinden kaçınılması lüzumlu bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa müsteşriklerin, Taberî ve benzeri eserlerdeki zayıf rivayetlere itibar etmelerinin önüne geçilemeyeceğine göre «bu hususta biz ne yapmalıyız? Nasıl bir tedbir düşünmeliyiz?» sorusunun tartışılmasında yarar görüyorum.

İç ihtilâf ve fitneler : Bu tebliğimde ele almayı düşündüğüm ikinci husus iç ihtilâflar ve fitneler meselesidir. Şimdi sizlere bunlardan bazılarını konu başlıkları halinde sıralamak istiyorum : Hz. Osman'ın halifeliği devrinde Velid b. Ukbe —ki, Kûfe'ye vâli tayin edilmişken sarhoşluğu sabit olunca azledilip hadd-i şûrb icra olunmuştur—, Abdullah b.

(1) Bk. Z. Velidi Togan, Tarihte Usûl; İzmirli İsmail Hakkı, Siyer-i Celile-i Nebeviyye, İstanbul 1332; Şemseddin Günaltay, İslâm'da Tarih ve Müverrihler, İstanbul, 1342.

Sa'd b. Ebî Serh —ki, irtidat ettiği için Mekke fethini müteakip idâni edilecekken Hz. Osman'ın tavassutu ile affedilmiştir— gibi Ümeyye Oğulları'na mensup kimselerin önemli eyaletlere vâli tayin edilmeleri, daha vasıflı olan bazı Hâşimî'lere görev verilmemesi, Ümeyye Oğulları'nın tenkit eden Ammar b. Yâsir gibi zevatın tartaklanması; Ebû Zerr-i Gıfârî (r.a.)'in «kenz» görüşü ile ortaya çıkması, bu münasebetle Şam'dan Medîne'ye celbedilerek oradan Rebeze'ye sürgün edilmesi, bununla direkt bağlantılı görünmese de Ümeyye Oğulları'nın ileri gelenlerinden olup İslâm aleyhine ajanlık yapması suçundan Rebeze'ye Hz. Peygamber tarafından sürgün edilen Hakem b. Ebi'l-As'ın siyâsi inceliğe ters düşecek tarzda kurtarılması, halk tarafından fazla sevilmeyen Mervan b. Hakem'in hilâfet başkâtipliğine getirilmesi ve Hz. Osman'ın yaşlılığından ve yumuşaklığından yararlanarak yetkisini kötüye kullanması; Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr gibi şahsiyetlerin Cemel Vak'asında Hz. Ali'nin karşısında görünmeleri, Muâviye'nin Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmayışından yola çıkarak bey'attan kaçınması ve Sıffin muharebesine sebebiyet vermesi; Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'ın ve Ümeyye Oğulları lehinde hilâfetten feragat ettiği halde aynı sülâle ileri gelenlerince zehirlenerek bertaraf edilmesi rivayeti, Yezid'in halef bırakılması meselesi, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilerek başının Şam'a gönderilip kale burçlarından «işte bir âsîsinin âkıbeti» diyerek halka gösterilmesi, Hz. Peygamber'in dilinde «Cennet gençlerinin efendisi» diye nitelendirilen bu zâta böylesine bir vahşetin reva görülmesi, bu vahşete karşı kıyam eden Abdullah b. Hanzala'nın ve çevresindeki Medine'lilerin Harre vak'asında Müslim b. Ukbe komutasındaki Emevî ordusunca öldürülmeleri ve şehrin üç gün boyunca yağmalanması, keza Husayn b. Numayr komutasındaki Emevî ordusunca Mekke'nin birinci defa kuşatılması, mancınık atışları ile Kâbe duvarlarının tahribine sebebiyet verilmesi, önce Mugire b. Şu'be sonra Ziyad b. Ebîh tarafından hutbelerde Ebû Tûrâb (Hz. Ali) aleyhine sebb-ü şetm vukubuldukça bunun doğru olmadığını söyleyerek emr bilmaruf ifa eden Hucr b. Adiy'in siyâsi iktidarı yıpratmak iddiası ile tutuklanarak yedi arkadaşı ile birlikte Şam'da idâm edilmesi, Haccac b. Yusuf es-Sakafî'nin akıl almaz zulümleri (meselâ: Ashabtan Enes b. malik (r.a.)'ın malını müsadere etmesi ve bunu halkı terbiye için yaptığını söylemesi, tabiûn'un ileri gelenlerinden ünlü İslâm âlimi Said b. Cübeyr'in idâmı v.bg.)...(2)

(2) Bu hadiselerin geçtiği devirler hakkında Taberî, İbnü'l-Esir (el-Kâmil) gibi umûmi İslâm tarihi kaynaklarında ayrıntılı bilgi vardır.

Resûl-i Ekrem, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devrindeki gönül açıcı gelişmelerden sonra yukarıda sıralanan hadiseler beklenmedik ve umulmadık bir şekilde ortaya çıkmış gibi görünmekte, dolayısıyla okuyucu ve tetkikçi de evvelimde bu olayların sıhhati konusunda tereddütler uyanmakta, sonra da terbiyevî bir yorum ihtiyacı hissolunmaktadır. Bu münasebetle herhalde ilk önce bu konularla ilgili olarak kaynaklarda yer alan bilgilerin sahihini zayıf ve uydurmalarından ayırdetmek için âzamî cehd ve titizliği göstermek gerekiyor. Çünkü tarih kaynaklarına müellifin kabilesi ve siyâsî temâyülüne göre abartmalar girmiş olabilmektedir. Dolayısıyla tebliğimin başında ele aldığım mesele burada da kendini hissettirmektedir. O halde bu konularda kaynakların rivayet ve muhteva tenkidi iyice yapıldıktan sonra meslektaşlarımızın âzamî müştereklerde birleşebileceği terbiyevî bir usûlün geliştirilmesinin isabetli olacağını düşünüyorum. Bu çeşit târihî hadiseler derste öğrenciye, camide cemâata nasıl anlatılacak? Bu hadiselerde taraf olan şahısların dinî ve ahlâkî şahsiyetleri saklı tutularak davranışlarının siyâsî boyutları ayrıntılı biçimde ele alınacak mı? Sünnî anlayışa sahip ve sahâbe ile tâbiûna sünnî inanış doğrultusunda bakabilen âlimlerin bu konulara sağlıklı yorumlar getirmesi, müsteşriklerin konuya ters düşen kasıtlı yaklaşımları ile kafalarda meydana getirecekleri olumsuz istifhamları önlemiş olmaz mı? Keza, baştan itibaren konuya şartlı bakan Şii düşüncenin eksik ve yanlış yorumları karşısında gençler ve halk uyarılmış olmaz mı?

Burada müsteşriklerden, olayları tahrif ve saptırmaya bir örnek verelim : Welhausen, Ammar b. Yâsir (r.a.) hakkında Hz. Peygamber'in buyurduğu «vâh vâh, yâ Ammar! Günün birinde seni âsî ve bâğî bir topluluk öldürecek!» hadisindeki «âsî» kelimesini «kâfir»e dönüştürerek tahrif etmektedir. Böylece, bunun doğrusunu bir İslâm âliminin eserinde görmeyen biri, bunu, Welhausen'in eserinden yada çevirisinden okuyacak olursa Siffin'de Ümeyye Oğulları cephesinde yer alan herkesin kâfir olduğu zannına kapılabilecektir. Diğer taraftan yine aynı müsteşrik «şûra ehlinin Hz. Osman'ı seçmelerini, onun yumuşaklığına ve başlarında yeni bir Ömer görmek istememelerine»⁽³⁾ bağliyerek konuyu saptırmak ve çarpıtmak ister. Böylece güya ashâbı, Hz. Ömer'in disiplin ve adaletinden bîzâr olmuş gibi göstermeye çalışır. Halbuki Hz. Ömer devri, İslâm tarihine «altın devir» olarak geçtiğine göre Welhausen'in bu yorumu tamamiyle saptırmadır.

(3) Welhausen, Arap Devleti ve Sukûtu, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1963, s. 19 vd.

İslâm tarihi dokümanlarının değerlendirilmesi : Tebliğimde değinmek istediğim üçüncü husus şudur : Kaynakların bir an için hem rivâyet, hem muhteva açısından tenkidinin yeniden ciddi bir şekilde yapıldığını düşünelim. Bu takdirde elde edilen sıhhatli bilgilerin nasıl değerlendirileceği konusu karşımıza çıkar. Elbette bunun çeşitli yolları vardır. Ancak ben burada sadece din hizmetleri ve din eğitiminde nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Bilindiği gibi yaşanmış târihî olaylar yeni nesillere güzel hasletlerin kazandırılması ve kötü alışkanlıklardan sakındırılması hususunda en mühim örneklerdir ve her târihî olayda bir ibret vardır. Bunların örgün eğitimde (orta öğretimde ve İmam Hatip Liselerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde) ve yaygın eğitimde (câmilerde vaaz ve hutbe-lerde, câmi dışında konferans ve sohbetlerde) değerlendirilmesi büyük yarar sağlar. Bunun lüzumuna kâil isek burada usûl ve incelikleri üzerinde tartışma açılabilir diye düşünüyorum. Önce bu konuda ben, kendi düşüncemi nazar-ı dikkatlerinize sunmak istiyorum.

Bir kere böyle bir çalışmanın benimsenmesi halinde din ve ahlâk eğitimi ile va'z-ü nasihat ve sohbetlerde —İsrâiliyât dediğimiz— hurâfe ve uydurmalarından kurtulmak mümkün olacaktır. Zaten İslâmiyet'in hurâfelerle, asılsız abartılmış menkıbelerle sunulmasına ve anlatılmasına ihtiyacı yoktur. O, hurâfelerle abartıldığında değil, en sade şekliyle (Kur'an âyetleri, sahih hâdis ve sahih tarih dokümanları esas alınarak) nakledildiğinde bütün güzelliğiyle ortaya çıkmaktadır.

Ben burada birkaç konu ile ilgili tarihten yaşanmış birkaç olay nakletmek suretiyle düşüncemi biraz daha açmayı düşünüyorum :

Diyelim ki, konumuz, Kur'an-ı Kerim'i öğrenmenin, öğretmenin önemi ve İslâmî tebliğde taşıdığı ehemmiyet olsun. Bunu okulda öğren-ciye, câmide cemâate lâıyıkı veçhile anlatmak durumundayız. Konuyu giriş cümleleriyle teorik olarak takdim ediyoruz, âyet ve hadislerle konuya temel bir bakış açısı kazandırıyoruz. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı nasıl okuduğu, nasıl dinlediği ve nasıl öğrettiği hususunda dinleyenlerde meydana gelecek merakı giderdikten sonra tarihten yaşanmış birkaç olay nakledersek konu zihinlere iyice yerleşecektir. Meselâ Hz. Ebû Bekir'den bir örnek verilebilir : Tatlı ve yanık sesiyle Kur'an okuduğu zaman pek çok putperestin gönlünü İslâm'a meylettiren Hz. Ebû Bekir, buna karşı, şiddetli bir tazyik altında tutularak, Habeşistan'a göçü göze almıştı. Daha sonra İbnüddağinne'nin, himayesine alması ile geri dönmüşse de bu sefer de o kişi, tazyik altında kalınca Hz. Ebû Bekir'den himayesini çekmek durumunda kalmış, o da «Bana Allah'ın himayesi

yeter!» diyerek evinin bahçesinde yaptığı ses geçirmeyen kalın duvarlarla örülmüş bir bina içinde Kur'an'ı okumaya devam etmiştir.⁽⁴⁾ Keza, Abdullah b. Mes'ud (r.a., soy-sop itibarıyla kuvvetli sayılmadığı halde dövülmeyi göze alarak Kâbe avlusunda müşriklerin mele' grubuna Rahman sûresini okuyabilmiştir.⁽⁵⁾ Habbab b. el-Eret (r.a.) Said b. Zeyd (r.a.) ile Fatıma bint-i Hattab (r.a.)'a yeni nazil olan âyetleri okuyup öğretilirken Ömer b. el-Hattab gelmiş, müzakere edilen âyetleri tetkiki neticesinde İslâm'a meyletmişti.⁽⁶⁾

Demek ki sahâbe, Kur'an âyetlerini mânâ inceliklerini düşünerek ve yaşayarak okumaktaydı. Bu yüzden okudukları âyetler İslâmî tebliğde müthiş bir kuvvet kaynağı oluşturuyor, insanlar onun önünde boyun eğip İslâm'a yaklaşıyorlardı. Bugün acaba Kur'an-ı Kerim'i nasıl okuyoruz? Hz. Peygamber ve sahâbenin mânâ incelikleri gözetilerek ve yaşanmak gayesiyle Kur'an-ı okuma anlayışı neden yaygın değil? İşte bu misaller, dinleyenlerde Kur'anı bir alışkanlık gibi değil de mânâsını da dikkate alarak okumak gerektiğini ve meal hatmini düşündürecektir.

Bir başka misal üzerinde duralım : Diyelim ki, konumuz yetimlerin himayesi olsun. Âyet ve hadislerden sonra sunulacak şu tarihî olay fevkalâde ilgi çekici olacaktır.⁽⁷⁾ 629 yılında Hz. Peygamber, ashâbı ile Kâbe ziyaretinden dönerken Uhud'da şehid düşen Hz. Hamza'nın kız Umâme'nin «Amcacığım!» diyen sesi işitildi. Bu kızcağıza aynı anda üç kişinin sahip çıktığı görüldü : Zeyd b. Hârise (r.a.) —ki, Hz. Peygamber bu zâtı hicretten sonra Hz. Hamza ile kardeş yapmıştı—, Hz. Ali —ki, Umâme'nin amcası idi—, Hz. Ca'fer ki, Umâme'nin amcası idi, ilâveten zevcesi Esmâ bint-i Umeys, Umâme'nin teyzesi oluyordu. —Peygamber (s.a.v.) bir yetime böylesine ilgi gösterilmesi karşısında çok duygulandı ve şöyle buyurdu : «Ey Zeyd, sen Allah ve Resûlünün dostusun, ey Ali, sen de benim kardeşim ve dostumsun. Sana gelince ey Cafer, sen de bana yaratılışca ve huyca çok benzersin. Teyzesiyle evli bulunman dolayısıyla Umâme'yi gözetmeye sen daha uygunsun!»⁽⁷⁾

Bu yaşanmış hâdise, dinleyenlerde, bir müslümanın yetimi himaye hususunda ne kadar istekli olması gerektiğini düşündürecektir.

(4) İbn Sa'd, Tabakat, Beyrut ts, III, 169-214; İbn Hişam, Sîre, I, 267 vd; Taberî, II, 214; Tecrid, IX, 328-344; Hersekli M. Kâmil, Metâliü'n-Nü-cüm, I, 6 vd. d.

(5) İbn Sa'd, III, 151; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 329.

(6) İbn Hişam, Sîre, I, 366 vd; İbn Sa'd, III, 267-276; İbnü'l Esir, El-Kâmil, II, 84 vd.

(7) İbn Sa'd, Tabakat, II, 122; A.e, VIII, 160.

Aç açıkta kalan yoksullarla ilgilenmenin Allah ve Peygamber emri olduğunu bilir ve söyleriz; fakat, kendisi muhtaç bile olsa din kardeşinin ihtiyacını giderme faziletine nakledeceğimiz şu olay fevkalâde ilginç olup, yerinde ve zamanında anlatıldığı zaman zihinlerde ve kalplerde hoş bir tesir uyandıracaktır.

Suffe okulunun seçkin öğrencilerinden Hz. Ebû Hüreyre günlerdir aç kalmış, zayıflamıştı. Hz. Peygamber'e başvurdu, o da bir şeyler yemesi için hâne-i saâdet'e gönderdi. Fakat, müslümanların sıkıntı çektikleri hicretin bu ilk yıllarında ümmehâtü'l-mü'minin de ona yedirecek bir şey bulamamışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber «Şu aç kim doyurur? Kim misafir eder?» deyince Ensar'dan Ebû Talha Hazretleri —kendi fakirliğini unutarak— misafire sahiplenir. Halbuki eve vardıklarında ancak çocukların yiyeceği kadar yemek vardır. Tenbih üzerine kadın, çocukları aç yatırır, uyutur. Onların yiyeceğini Resûllâh'ın misafirine hazırlar. Kendileri de ışık yakıp söndürmek suretiyle yemek yiyor gibi davranırlar. Çünkü misafirin, hâne sahibinin aç gecelemesini farketmesinden endişe etmektedirler. Sabah namazı için camiye giderler. Namazdan sonra Hz. Peygamber, Ebû Talha Hazretlerine şöyle der :

— Allah Teâlâ Hazretleri, karı-koca olarak sizin bu gece yaptığınız güzel hareketten hoşnut oldu ve hakkınızda «Ve Ensâr kendileri ihtiyaç sahibi olsalar dahi misafir ve muhâcirleri, kendi nefislerine tercih ederler.» (Haşr, 59/9) âyetini inzal etti.⁽⁸⁾ İsar konusunda Yermuk muharebesinde Huzeyfetü'l-Adevî (r.a.)'in yaralıları arasında dolaşırken kendisine içirmek istediği suyu amcaoğlunun diğer bir yaralı olan Hişam b. As'a, onun da az ötede inleyen bir diğerine ikram etmesi ve her üçünün de birbirine ikram yarışı sonunda bir yudum su içmeden ruhlarını teslim etmeleri de iyi bir örnektir.

Son olarak aktüel bir konuda örnek vermek istiyorum. Bilindiği gibi günümüzde Bulgar yönetimi oradaki Müslüman-Türk'lere inanç ve geleneklerini yaşama hakkı vermemektedir. Bu kabil vahşet ve barbarlık örneklerine tarihte zaman zaman tesadüf etmekteyiz. Ben burada bunlardan iki tanesini nakletmek istiyorum. Birincisi asırlarca evvel Doğu Türkistan'da cereyan etmiş. Karahanlı Devleti 1211'lerde yıkıldıktan sonra Doğu Türkistan, Karahitayların eline geçmişti, bundan yüzyıl sonra da Nayman'ların istilâsına uğradı. Nayman hükümdarı Güçlük, Karahitay hükümdarı Gür Han'ın kızı ile evlenerek budist oldu, peşinden de kayınpederini bertaraf ederek başta Kaşgar olmak üzere Doğu Türkis-

(8) Teccid, X, 15-17; H. Algül, İslâm Tarihi, I, 332 vd; Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, VII, 4843.

tan'da hakimiyet kurdu ve herkesi budizmi benimsemeye zorladı. Böylece dehşetli bir zulüm başlatıldı. Bundan en çok zarar gören müslümanlardı. Güçlük, Kaşgar ve Hoten'e girdiğinde her eve bir asker yerleştirerek onları kendi isteklerine boyunegmeye zorluyordu. Ezan ve namazla birlikte bütün ibadetler yasaklandı. Cami ve medreseler kapatıldı. Müslüman halkın İslâmî kıyafet giymesine izin verilmedi. Namaz kılıp oruç tutanlar yakalandıkça, kurban kesip sünnet olanlar görüldükçe ağır cezalara çarptırılıyor, hatta îdâm ediliyorlardı. Güçlük, bu yasaklamalarla yetinmedi. Ünlü İslâm âlimlerini toplayarak İslâm'ın hak din olduğunu ispat etmelerini istedi. Gûyâ hiç kimse savunmaya cesaret edemiyecekti ve müslümanlar bundan rencide olacaktı. Fakat İmam Alâüddin Muhammed el-Hotenî İmânından aldığı sarsılmaz güç ve üstün cesaretle Güçlük karşısında İslâm'ı müdaafa etti, inandığı doğruları —hiçbir korkuya kapılmaksızın— uzun uzun anlattı. Böylece Güçlük'e aradığı fırsatı vermedi. Buna hiddetlenen Güçlük Hz. Peygamber'e dil uzatmaya cür'et edince de İmam, ona : —«Ağzını toprak doldursun ey din düşmanı mel'un Güçlük!» diye karşılık verdi.(9)

Bu büyük âlimin Güçlük'e karşı sarfettiği sözler onun Hoten medreselerinden birinin kapısına çivilenerek şehid edilmesine sebep oldu. Ama Hotenî, bir zalimin huzurunda hakikatı haykıran bir îman şehidi olarak gönüllüdedir.

Bu konuda gönül sızlatıcı bir başka örnek de İspanya'da müslümanlara yapılan işkencelerdir. Bilindiği gibi 756'dan 1492'ye kadar müslümanlar İspanya'da (Endülüs'te) bütün insanlığın gıpta ettiği bir medeniyet vücuda getirdiler. Bir ölüm sessizliği içinde Tarık b. Ziyad ve Mûsa b. Nusayr'larla giren müslümanlar her tarafı mâmureye çevirerek cehâlet karanlıklarını irfan meş'alesiyle aydınlattılar. Ancak 1492'lerde Gırnata'da hüküm süren Nasrîler hanedanının son hükümdarı Ebû Abdullah, müttefik ordularına kumanda eden Aragon Kralı Ferdinand ile Kastil Kraliçesi İzabel (İsabella)'in sahte vaadlerine aldanarak şehri teslim edince hıristiyanlar müslümanlara karşı büyük bir zulüm başlattılar. Müslümanlara, ya dinlerini ya da vatanlarını terketmeleri hatırlatılıyor, hıristiyan olmaya zorlanıyorlar, İslâm'ın gereğini açıkça yerine getirenler öldürülüyorlardı.(10) Müslümanlar kilisede nikâh akdine zorlanıyorlar, kurban kesilmesi, sünnet edilmesi yasaklanıyordu. Müslümanların isimleri de değiştirilmişti. Dolayısıyla vatanlarını terketmek

(9) H. Algül-O. Çetin, İslâm Tarihi, IV, 87 vd.

(10) A. Ali el-Haccî, et-Târihu'l-Endelûsî, Bağdat 1396/1976, s. 568 vd; Seyyid Emir Ali, Musavver Târih-i İslâm, Çev. M. Rauf, Derseâdet 1329, II, 572; H. Algül, İslâm Tarihi, III, 514 vd. d.

istemeyenler izdivaçlarında ayrıca evlerinde dinî nikâh akdediyorlar ve ev muhitinde İslâmî isimleriyle hitab ediyorlardı. En tabii insânî haklardan mahrum bırakılan bu insanlar bu sıkıntıya daha fazla dayanamadılar, yarım milyondan fazla müslüman, Endülis'ten Kuzey Afrika-İslâm âlkelerine göçetmek zorunda kaldılar. Bu sırada, göçmenleri taşıma işine Osmanlı gemileri de katıldı.

İslâm, insana saygı ve hizmeti emrediyor. Tarihin hiçbir devrinde Müslüman-Türkler dahil bütün müslüman milletlerin, teb'aları durumunda olan hıristiyanlara baskı yaptıkları varid değildir, dinlerini zorla değiştirme örneğine aslâ rastlanmaz. Ama maalesef hıristiyanlar tarihte ve günümüzde aynı toleransı gösterememişlerdir, göstermemektedirler.

Bir zamanlar Güçlük'ün, Ferdinand-İzabel ikilisinin yaptığını şimdi Jivkov yapıyor, bir zamanlar Hoten medreselerinin kapılarına çivilenenler ve Gırnata meydanlarında alevli ateşte canlı canlı yakılanlar şimdi tanklarla taranıyor, Belene ve benzeri kamplarda işkenceye tâbi tutuluyorlar. Fakat İslâm dünyası ecnebi memleketlerde azınlık durumunda olan müslümanların haklarını savunmada daha şuurlu ve yekvücut olduğu ve Müslüman-Türk milleti olarak tarihî-mânevî mirasımızı reddetmeden değerlerimizi ileri gelişmelere kaynak yaparak kuvvetlendiğimiz sürece dindaş ve soydaşlarımızın haklarını daha iyi koruyabileceğimize inancımız tamdır.

Görüldüğü gibi bu son örnekte aktüel bir konuda tarihten nakledeceğimiz iki olayla öğrenci ve cemaat üzerinde bir tarih şuuru doğurmuş ve dinî-millî değerlerimize sahip çıktığımız sürece istikbâle daha iyimser bakabileceğimiz hissini uyaandırmış olacağız.

Din hizmetlerinde ve din eğitiminde konuların tarihî dokümanlarla desteklenerek işlenmesi hususunu değerli dinleyenlerin ve bilhassa Diyanet ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğü yetkililerinin dikkatlerine sunmayı bir vazife sayıyorum.

